

עקב

בס"ד

1. סמוכה לפרשה הקודמת?

2. והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה

3. מדוע דוקא משפטים?

4. והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם

ו, יב) והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם

ו, יג) ואתהבד וברכך והרפך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרת צאנך על האדמה אשר נשבע לאבתך לתת לך.

1. מדוע 'והיה עקב' סמוך לפרשה הקודמת?
2. מה פרוש המלה 'עקב'?
3. מדוע דוקא דינים שבין אדם לחברו, ולא דינים שבין אדם למקום?
4. מה הקשר בין אהבה לברכות הקדוש ברוך הוא?

עקב

1. מדוע 'והיה עקב' סמוך לפרשה הקודמת?

כתוב במדרש (בדברים רבה): "אמרו לו ישראל להקדוש ברוך הוא: רבון עולמים! אימתי אתה נותן לנו שכר המצות שאנו עושין? אמר להם הקדוש ברוך הוא: בני, המצות שאתם עושים מפרותיהם אתם אוכלין עכשו, אבל שכרם בעקב אני נותן לכם [פרוש בסוף - כמו העקב של הרגל שהוא סוף הרגל (ע"ז יוסף)], מניין? ממה שקרינו בענין 'והיה עקב תשמעון'". הפרשה הקודמת מסיימת בפסוק (דברים ז, יא) 'ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוה היום לעשותם'.

כתב בעל הטורים: "והיה עקב. לעיל מנה כתיב 'היום לעשותם' וסמיה לך 'עקב' - כלומר, היום לעשותם, אבל שכרם בעקב, פרוש, בסוף".

במדרש (דברים רבה ג, א) כתוב: "מעשה בר' שמעון בן שטח שלקח חמור אחד מישמעאלי אחד, הלכו תלמידיו ומצאו בו אבן אחת תלויה לו בצוארו, אמרו לו: רבי (משלי י, כב) 'ברכת ה' היא תעשיר'. אמר להן ר' שמעון בן שטח: חמור לקחתי אבן טובה לא לקחתי. הלה והחזירה לאותו ישמעאלי וקרא עליו אותו ישמעאלי "ברוך ה' אלקי שמעון בן שטח". הוי מאמונתו של בשר ודם אתה יודע אמונתו של הקדוש ברוך הוא שנאמן לשלם לישראל שכר המצות שהן עושין [שאם יציר הקב"ה נאמן כל כך שהחזיר האבן לגוי כל שכן הקב"ה בעצמו]. מניין? (שמות יב, יז) 'ושמרתם את המצות' אבל מתן שכרן והיה עקב תשמעון בעקב אני פורע לכם".

ופרש הגר"א ז"ל בקשר לסמיכות פרשת עקב לפרשת ואתחנן, כי חז"ל אמרו כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. פרוש הדבר, שפעלת התשלום אינה נכרת, כדרך שמשלמים לפועל את שכרו, רק ממתנינים עם שכר המצוה ליוצאי חלציו, שאם יזדמן מהם איש ראוי לקבלו, אהוב למעלה וצדיק מצד עצמו, יקבל הוא את שכר אבי אביו, וממתנינים על כך אפלו עד אלה דור. זהו שמסים הכתוב בפרשת ואתחנן: 'הקל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו לאלף דור'. ביון שפך, 'והיה עקב תשמעון וכו' ושמרתם ועשיתם', אז 'ושמר ה' אלקיך לה את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך', כלומר, לתת לה המבטח לאבותיך, אחר שתהיה צדיק וראוי לקבל.

במדרש מבואר שאת שכר המצות הקב"ה נותן בעולם האמת - וכמו שפרש בעל הטורים "אבל שכרם בעקב, פרוש בסוף" - ואומר הבעל חן טוב שפך מבואר גם במסכת עירובין (כב.) "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא". אבל עדין יש להקשות, הרי כתוב בתורה 'ביומו תתן שכרו' - ומדוע איפה מעכב ה' את שכרו עד סוף הגוף - דהינו עד סוף חניו? ומתרג, על פי הכתוב במסכת ברכות (י.) שכל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אינו חוזר לעולם - וזאת הסבה שאי אפשר לתת לאדם את שכרו בעולם הזה. אם אדם יעשה מצוה ששכרה אריכות ימים, והקב"ה יתן לו את שכרו בעולם הזה, ואחר כך יחטא בעברה שדינה כרת - הקב"ה יצטרך לבטל את הטובה. בא הכתוב ללמד אותנו שהשכר מדבר בברכות שיתן אותן הקב"ה, ושיקבל האדם את שכרו בסוף חניו - כי אם עבר את רב שנותיו ולא חטא, לא יחטא בעתיד.

ומשל משלו בדבר: מעשה היה באדם אחד שאסף וחסך עבור בנו הקטן אלה והובים. כאשר קרבו ימיו ללכת לעולם האמת, קרא האדם לחברו ובקש ממנו לגדל את בנו

ולשמור לו את רכושו. ואכן החבר גדל את הילד ונתן לו לעבד בחנותו, ושלם לילד משכורת. עברו כמה שנים והחבר הודיע לנער שיש לו רכוש של אלף זהובים ולפי בקשת אביו, החבר שומר לנער את הרכושו. אמר לו הנער: תן לי את כספי. מדוע שאעבד אצלך ואתפרנס משלחנך? אני יכול להתפרנס מכספי. ענה לו חברו של אביו: הכסף הוא שלך ותוכל לקחתו אם רצונך לעשות כן. אבל אני מציע שתתן לי לשמור לך את הכסף שלך ותמשיך לעבד אצלי. כי אם תקח את כספך ותחיה מכספך, יום אחד זה יגמר. עדיף שתעבד אצלי ותתפרנס מעבודתך, וכספך יהיה שמור אצלי ליום שלא תהיה לך פרנסה.

כן הוא בעניינינו, אבותינו הפקידו את שכרם אצל הקב"ה עבור בניהם. אם נקח מיד את הפקדון, עלולים חלילה להגמר הזכויות שאבותינו צברו. על כן עדיף שזכויות אלו וכן הזכויות שאנחנו צוברים ישארו אצל הקב"ה עד שנצטרך אותם לעולם הבא.

2. מה פרוש המלה 'עקב'?

כתב רש"י: "אם המצות הקלות שאדם דש בעקביו, תשמעו".

מסביר השפתי חכמים: "רצונו לתרץ מה דכתיב עקב הוא לשון יען, משמע דודאי הוא שישמעו אל המצות, כמו באברהם דכתיב (בראשית כו, ה) 'עקב אשר שמע אברהם בקלי' וגו' קאי אדבר שהוא ודאי [מדבר על דבר ודאי], דהא אברהם שמע בקולו ורצה לשחט את בנו, אם כן פאן נמי משמע שודאי הוא שישמעו ... ועל זה פרש דלשון עקב הינו המצות הקלות וכו', כלומר שאינם חשובים בעיני אדם לקבל עליהם מתן שכר גדול. לכך נקט רש"י נמי 'אם' המצות קלות, רוצה לומר דלאו ודאי הוא".

כתב הפלי יקר: "פרוש רש"י ... לפי שקשה לו: הלא בפסוק הקודם נאמר 'ושמרתם את החקים ואת המשפטים', ולמה הזכיר כאן משפטים בלא חקים, אלא ודאי שלשון עקב כולל החקים, ורמזם בלשון עקב לפי שהשטן והאמות מונין עליהם מצד שאין טעמם נודע, ובסבה זו בני אדם נוהגין קלות בהם ודשים אותם בעקב, וזהו שאמר אם המצות הקלות וכו'. ועל כן הזכירם בלשון עקב ולא בלשון חקים, לומר לך שהחקים שהזהרתיה עליהם למעלה אולי מצד שבני אדם דשין אותם בעקביהם לא תהיה זהיר וזריז בהם כמו במשפטים ודינין שתועלתם גלוי וידוע לך. על כן אני אומר שאם גם החקים

הַרְמוּזִים בְּעֵקֶב אֵף עַל פִּי שְׂפָנֵי אָדָם דְּשִׁים אוֹתָם בְּעֵקֶבֵיהֶם מִכָּל מְקוֹם תְּהִיָּה זְהִיר בְּהֵם כְּמוֹ בְּמִשְׁפָּטִים”.

כְּתוּב בַּמִּדְרָשׁ: “מִצּוֹת שְׂאָדָם דָּשׁ בְּעֵקֶבֵי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: ‘בְּשִׁמְרָם עֵקֶב רָב’ (תהלים יט, יב) הֶצְפוֹן לְשׁוֹמֵר מִצּוֹת קְלוֹת”. וּבִנְסַח אַחֵר: “מִשְׁפָּטִים שְׁמִשְׁלִיךְ אוֹתָם אַחֵר עֵקְבוֹ אִם תִּשְׁמְעוּ אוֹתָם הַדְּבָרִים וְתִזְהָרוּ בְּהֵם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִשְׁמֹר לָךְ הַבְּרִית וְהַחֲסֵד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם, שְׁכֵן מִצִּיּוֹן בְּאַבְרָהָם: ‘עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבָרָהָם’ (בראשית כו, ה), נִשְׁבַּע לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שִׁיתֵּן לוֹ אֶת הָאָרֶץ, וְיִרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ, וְיִתְבָּרְכוּ בְּזַרְעוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. וְכֵן אֵתָּה מוֹצֵא שְׂכָל הַבְּרִכוֹת שְׂאָמַר לְיִצְחָק בְּעֵבוֹר ‘עֵקֶב’ שִׁשְׁמַר אֲבָרָהָם”. וּבַדְּבָרִים רַבָּה כְּתוּב: “אֵין יִשְׂרָאֵל מְקַבְּלִין אֶת הַתּוֹרָה, אֶלָּא בְּ-‘עֵקֶב’, לְאַחַר שִׁמְתִּיסְרִין מֵעוֹנְשֵׁין וְסוֹבְלִין צְרוּת, אֲזַ חוֹזְרִים וְשׁוֹמְעִים”.

הָאוֹר הַחַיִּים הַקְּדוֹשׁ מְפָרֵשׁ אַחֲרָת: “צְרִיךְ לְדַעַת אוֹמְרוֹ ‘וְהִיָּה’ מַה יְהִיָּה. אִם הַשְּׁמִירָה שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּסוּמָךְ, לֹא הִיָּה צְרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן וְשִׁמְרָה, וְמַה צְרִיךְ בְּתַבַּת ‘וְהִיָּה’? עוֹד צְרִיךְ לְדַעַת אוֹמְרוֹ ‘עֵקֶב’ וְלֹא אָמַר אִם תִּשְׁמְעוּן כְּדֶרֶךְ אוֹמְרוֹ (ויקרא כו, ג) ‘אִם בְּחֻקְתִּי. וְרַבּוֹתֵינוּ ז”ל דְּרָשׁוּ אִם מִצּוֹת שְׂהָאָדָם דָּשׁ בְּעֵקֶבֵי תִשְׁמְעוּן, וְזֶה דֶּרֶךְ דְּרָשׁ. וְיִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז”ל (ב”ר) אֵין הִיָּה אֶלָּא שְׁמֻחָה, וְהִנֵּה אֲדוֹן הַנְּבִיאִים בָּא בְּנַעַם דְּבָרָיו לְהַעִיר בְּמוֹסַר נְעִים כִּי אֵין לְאָדָם לְשִׁמְחָה אֶלָּא בְּשִׁישְׁמֻר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה’ לַעֲשׂוֹת אֲזַ יִשְׁמַח לְבוֹ וְיִגַּל כְּבוֹדוֹ ... וְהוּא אוֹמְרוֹ ‘וְהִיָּה’: שְׁמֻחָה תְּהִיָּה לָךְ ‘עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן. פְּרוּשׁ: ‘עֵקֶב’ הוּא סוּף וְתַכְלִית, כְּדֶרֶךְ שְׁמֻצִינוּ שִׁישְׁתַּמְשׁוּ חַז”ל בְּלִשׁוֹן זֶה בְּלִשׁוֹן הַמִּשְׁנָה ... כְּמוֹ כֵּן אָמַר ‘עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתֶם’ אֲזַ הוּא זְמַן הַשְּׁמֻחָה וְכָל שְׁלֹא הִגִּיעַ לְזֶה אֵין לוֹ מְקוֹם לְשִׁמְחָה”.

הַרְמַב”ן מְבִיא עוֹד פְּרוּשׁ: “וְהַמְּפָרְשִׁים אָמְרוּ כִּי טַעַם ‘עֵקֶב’ שְׂכָר בְּאַחֲרִית, וְכֵן ‘בְּשִׁמְרָם עֵקֶב רָב’ (תהלים יט, יב). יֹאמֵר וְהִיָּה אַחֲרִית תִּשְׁמְעוּן הַמִּשְׁפָּטִים וְתִשְׁמְרוּ אוֹתָם, שִׁישְׁמֹר הַשֵּׁם לָךְ הַבְּרִית וְהַחֲסֵד וְאַהֲבָה ... וְכֵן יִקְרָאוּ אַחֲרִית כָּל דְּבַר ‘עֵקֶב’, כִּי הַלִּשׁוֹן יִתְפַּס דְּמִיוֹנוֹ בְּאָדָם, וְהָרֵאשׁ תַּחֲלָה וְהָעֵקֶב בּוֹ אַחֲרִית וְסוּף ... וְאוּנְקְלוֹס תַּרְגָּם חֲלָף, כְּמוֹ ‘חֲלָף עֲבַדְתְּכֶם’ (במדבר יח, לא), עֲשָׂאוּ לִשׁוֹן סְבוּב ... יֹאמֵר, וְהִיָּה סִבַּת שְׁמֻעַכֶם הַמִּשְׁפָּטִים וְעֲשׂוֹתְכֶם אוֹתָם, שִׁישְׁמֹר הַשֵּׁם לְכֶם בְּרִיתוֹ, וְיִפָּה פִּרְשׁ ... וְכֵן עַל דַּעַתִּי, כָּל לִשׁוֹן עֵקֶבָה גְּלוּל וְסְבוּב”.

כתוב בפרקי אבות (ב, א): "רבי אומר ... והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות". ועוד, שקיום המצוות אצלנו לא צריך להיות תלוי בהבנתן. נושא השכר בכל מצוה צריך להיות מאחורינו ולא לפנינו - השכר צריך להיות מתחת לעקב - שסבת קיום המצוה היא לא השכר שנקבל אלא קיום המצוה לשמה.

3. מדוע דוקא דינים שבין אדם לחברו, ולא דינים שבין אדם למקום?

יש לפרש: ה' כרת אתנו בריתו - כמו הסכם בין אדם לחברו. ולפיכך, אם נקים את המשפטים בינינו לבין חברנו, באותו אופן, ה' יקים את בריתו אתנו.

כתב הרמב"ן: "והזכיר את המשפטים האלה, להזהיר מאד במשפטים, כי לא יהיה עם רב כלו נזהר במצוות כלן שלא יחטאו בהן כלל, רק במשפטים יעמידו התורה, כמו שנאמר בהן (דברים כא, כא) 'וכל ישראל ישמעו ויראו'.

השואל ומשיב מביא פרוש אחר: הוא מזכיר משפטים הם מצוות שהשכל מבינו, וחקים הם מצוות שאנחנו לא מבינים טעמם. במחשבה ראשונה, אפשר להבין ששכרם של חקים הם יותר ממשפטים - שכן מאחר ואין אנו מבינים את טעמם, אנחנו מקימים את החקים לשמה. אולם אם נעמיק נראה שאף שהמשפטים יותר קלים לקימם (כי השכל מבין אותם), קיומם של המשפטים לשמה הוא הרבה יותר קשה - כי שכלו והבנתו של האדם מערבים בקיום המצוה. לעומת חקים, שאמנם קיומם בפעל הרבה יותר קשה (כי השכל וההבנה לא מערבים), אך קל יותר לקיים אותם לשמה. לפיכך בא הכתוב וזהה עקב תשמעון את המשפטים האלה - אם תעשו את המשפטים בכונה ולשם שמים, אז ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד.

הכלי יקר מחבר את המלים את המשפטים האלה לחלק הראשון של הפסוק: "ו'את' הוא לשון עם כמשפטו בהרבה מקומות שלשון את משמע כמו עם, וכאלו אמר שתשמעון החקים עם המשפטים, ושני חלקי מצוות אלו יהיו שוים בעיניך לכל דבר כי כמו שאתה נזהר במשפטים כך תהיה נזהר בחקים ... וזה שאמרנו שאמר להשוות חקים למשפטים הוא לשני פנים. האחד הוא, שכבר אמרנו על הזריוות לומר כשם שאתה מזרז בעשית המשפטים מצד שבעיניך אתה רואה התועלת, כך תהיה נזהר גם בחקים הרמוזות בעקב. ולאידך גיסא, כשם שהחקים מאחר שאין תועלתם מרגש לך ודאי אתה מקימם לשם

שָׁמַיִם לֹא לְשֵׁם הַנְּאֻתָּה כִּי אֵין הַהֲנָאָה מְרֻגְשֵׁת לָךְ שְׁעָה, כִּךְ הַמְשַׁפְּטִים לֹא תִקְיִם בְּעֵבוֹר הַנְּאֻתָּה כִּי אִם בְּעֵבוֹר שְׁמִצּוֹת ה' עֲלֶיךָ".

4. מָה הַקִּשּׁוֹר בֵּין אֱהָבָה לְבִרְכוּת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא?

כְּתַב הַרְמַב"ן: "וְטַעַם 'וְאֱהָבָה'. כִּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה הַמְשַׁפְּטִים לְאֱהָבַת הַשֵּׁם גַּם הוּא יֵאָהֵב אוֹתָךְ. וַיִּתְּכֵן שְׁיִהְיֶה 'וְאֱהָבָה' יוֹצֵא, שְׁמַחֲבֵב אוֹתָךְ לְמִשְׁפָּחוֹת הַנְּשַׁפְּטִים וְלֹא יִשְׁנְאוּךָ עֲלֵיהֶם. 'וּבִרְכָה', שְׁלֹא תֵאָנֶה אֵלַיךָ רְעָה בְּעֵבוֹר הַמְשַׁפֵּט. 'וְהִרְבָּה', שְׁלֹא תִמְעַט בְּאֲבָדֵן הָעוֹבְרִים, אֲפִלּוּ יִהְיוּ רַבִּים אוֹבְדִים כְּאֲנֹשֵׁי עִיר נְדַחַת". אוֹמֵר הַמְדַרְשׁ: "אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: אִם קִיַּמְתֶּם 'וְאֱהָבַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ' (דְּבָרִים ו, ה), הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם לָכֶם מַה שְׁאָמַר: 'אֱהָבְתִי אֶתְכֶם אָמַר ה' (מְלָאכֵי א, ב), שְׁכַבֵּר הַקְּדִים אֱהָבְתוּ לָכֶם כְּשֶׁהוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם, וְעַדִּין אַתֶּם בְּלֹא מִצּוֹת. וְעֲשֶׂה לָכֶם כְּמָה נִפְלְאוֹת. אִם אַתֶּם אוֹהֲבִין אוֹתוֹ וּמְיַחֲדִין אֶת שְׁמוֹ, וּמְקִיְמִין אֶת גְּזוּרֹתָיו עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה שֶׁהוּא מְשַׁפֵּיעַ לָכֶם טוֹבוֹת רַבּוֹת וְכַפּוּלוֹת. לָכֵךְ נֹאמַר: 'וְאֱהָבָה וּבִרְכָה וְהִרְבָּה'". וְכֵן - אֵין בְּרִכָּה אֲמִתִּית בְּלִי אֱהָבָה - כְּמוֹ שְׁצִוָּה ה' אֶת הַכֹּהֲנִים "לְבָרַךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאֱהָבָה".